

KÖNYVISMERET HÁZIDOLGOZAT

A reneszánsz év kiállításai

Készítette: Légrádi Tibor

Konzulens: Buda Attila

PPKE Kiadói szerkesztő I. évfolyam

Budapest, 2008. június 6.

Csillag a holló árnyékában / Vitéz János és a magyarországi humanizmus kezdetei / Országos Széchényi Könyvtár / 2008. március 14-től június 15-ig

Hunyadi Mátyás a király / Hagyomány és megújulás a magyar királyi udvarban (1458-1490) / Budapesti Történeti Múzeum / 2008. március 19-től június 30-ig

Mátyás király öröksége / Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16-17. század) / Magyar Nemzeti Galéria / 2008. március 28-tól július 27-ig

Beatrix hozománya / Az itáliai majolikaművészet és Mátyás király udvara / Iparművészeti Múzeum / 2008. március 26-től június 30-ig

A Mediciek fénykora / Szépművészeti Múzeum / 2008. január 24-től május 18-ig

Hunyadi Mátyás trónra lépésének 550. évfordulóját a reneszánsz évének nyilvánította a kultúrpolitika. Ennek megfelelően a megemlékezések, kiállítások súlypontja nem Mátyás politikájának és a korabeli Magyar Királyságnak a bemutatására, a történeti kutatásokra helyeződik, hanem a személyéhez kötődő kulturális megújulásra, a reneszánsz és a humanizmus magyarországi megjelenésére. Ennek egyik oka az lehet, hogy a kultúrpolitikusok nem találtak aktualizálható politikai tartalmat Mátyás korából, a másik pedig a pénztelenség. A korszak tárgyi emlékei az utána következő török pusztítások miatt hiányosan és töredékesen állnak rendelkezésre, ezek jelentős része is külföldi gyűjteményekben. A korabeli udvari, egyházi és mindennapi életet a valóság rekonstrukciójával lehetne színessé és élményszerűvé tenni, újjáépítve palotarészeket, polgárházakat, műhelyeket, falvakat, bemutató mesterségeket, szokásokat, viseletet, zenét, étkezést, stb. Ahogy ezt a legújabb európai múzeumi irányzat teszi. Mivel azonban ilyesmire a magyar múzeumoknak és a kulturális minisztériumnak nincsenek forrásai, kerestek egy elfogadható középút. Mátyást a világtörténelem is számon tartja, mint reneszánsz és bibliofil uralkodót. A reneszánsz kultúra bemutatásához ezért meg lehet nyerni számottevő nyugati gyűjtemények együttműködését és létre lehet hozni sikeres kiállításokat.

Összességében, a szűkös lehetőségeket figyelembe véve, jó színvonalú kiállítást sikerült létrehozni egy nagyon izgalmas nagyobb (SZM), két tisztességgel megcsinált, de kissé vérszegény közepes (BTM, MNG) és két (számomra) meglepően érdekes és színvonalas kisebb (OSZK, IM) kiállítással.

A Szépművészeti Múzeum kiállításának főszervezője olasz művészettörténész volt Firenzéből. A kiállítás átfogó képet adott Firenze felemelkedéséről, történetéről, gazdasági életéről és a Mediciek családtörténetéről gazdag tárgyi emléktárhely és néhány világhírű képzőművészeti alkotás (pl. Boticelli festmények) bemutatásával. Aki turistaként néhány napot eltölt Firenzében az múzeumok sokaságát és műalkotások százait nézheti végig úgy, hogy nem áll össze benne ilyen átfogó, rendezett ismeret Európa reneszánszkori „fővárosáról”. A kanyargós kiállítás elvezetett bennünket a 15. századi kézműves-kapitalizmus, a szellemi és művészeti szabadság sokszínű, pezsgő, néha kaotikus és

veszekedős, de rendkívül termékeny „köztársasági” világtól, amelyben a Mediciek elsők voltak az egyenlők között, a 16. század közepének, végének egyre merevebb, egyre reprezentálóbb, a szabad szellemet lassan elfojtó és betörő monarchikus államáig, amely abból tartja fenn még egy ideig a gazdagságát, hogy luxusiparcikkeket (csiszolt drágakőből készített műtárgyakat, bútorokat, textiliákat) állít elő királyi udvarok számára. Még él és alkot Michelangelo, Vasari írja nagy elődei életrajzát és építi az Uffizi képtárat a folyosóval, s aranyművesek foglalják el a koszos, büdös kézművesek helyét a Ponte Vecchion, ám a szellemi-társadalmi-gazdasági pezsgés már a kontinens túlsó felén, Németalföldön jár. S a későbbi lassú elszegényedés konzerválja számunkra a reneszánsz csodálatos alkotásait.

A Budapesti Történeti Múzeumban állították össze az egyetlen Mátyásról szóló történelmi kiállítást. A leletanyag nem túl bőséges és sajnos igencsak töredékes. A kiállítás nem haladja meg a középiskolai ismeretanyagot, helyenként még el sem éri azt. Egyes részek, pl. a hadügyekről szóló, igen szegényesek. Hosszan elgyönyörködhet viszont az erre hajlamos látogató a gyönyörű kódexekben (sajnos csak illusztrációként szerepelnek a kiállításon, mélyebb ismereteket nem kapunk róluk) és a majolika padlótéglák díszítéseiben (kár, hogy a rekonstruált felület elég kicsi). A kiállítás legnépszerűbb része láthatóan a pénzügyeket és a királyábrázolásokat bemutató fejezet. A mozgó felületek (hanganyag, dia- és filmvetítések) jó érzékkel lassítják le a látogatót.

Azok a múzeumlátogatók, mint jómagam, akik órákat tudnak eltölteni múzeumi termekben a görög vázák csodálatával, semmiképp se hagyják ki az Iparművészeti Múzeum majolika kiállítását! Tudományosan megalapozott, szép, igényes kerámia-múzeumban gyönyörködhetnek. A kopottas, de nagyon érdekes hazai leletanyagot sikerült kiegészíteni eredeti szépségükben pompázó edényekkel olaszországi és amerikai gyűjteményekből. Megismerhetjük a majolika eredetét, előállítási technológiáját és díszítési stílusait. Rácsodálkozhatunk a Kőszegen feltárt „Jézus-jelvényes” kancsóra Hans Memling németalföldi festő csendéletén. A kiállítás központja a Mátyás és Beatrix nászajándékául Pesaróban készült két hatalmas dísztál. A legérdekesebb talán mégis a Báthori Miklós váci püspök által alapított váci, valamint a budai királyi műhelyekben készült majolikatéglák töredékei, a sokféle (indás-virágos, lángoló trónus, lándzsaköteg, homokóra, gyémánthegy, nyitott könyv, köles köteg, rozetta, kút, üst, őzbak, vadászeb, iramodó szarvas, nyúl, magyar címer, Mátyás monogramja) díszítéssel. Egyszer bizonyára meglátjuk, hogyan nézhetett ki a korabeli királyi és püspöki palota majolikatéglás padlózattal. Hasonlóan érdekes a felvidéki Farkashidán talált térhatású padlócsempe burkolat, amelyet egyes vélemények Leonardóval hoznak összefüggésbe. Azt sem tartom elképzelhetetlennek, hogy a mai hazai kerámiaipar is felfedezze magának ezt az emlékanyagot.

Az Országos Széchényi Könyvtár kódexkiállítása professzionális munka, a Szépművészeti Múzeumot leszámítva a legjobban szerkesztett reneszánsz emlékkiállítás. Három részből áll: az első a magyarországi kódexhasználatot mutatja be, a második Vitéz János életművével ismerteti meg a látogatót, a kiegészítő térben pedig képet kaphatunk a kódexkészítésről. Megfoghatjuk a papírt, kézbe

vehetjük a könyvet, a szerszámokat, beleszagozhatunk a festékekbe, kézbe vehetjük a legmókásabb kiállított kódex, az amatőr rajzokkal illusztrált Bestinárium lapjait.

A kiállítás átélhetővé teszi számunkra, mennyire fontos és elterjedt volt a kis számú késő középkori értelmiség és papság életében a könyvhasználat. Sokszor maguk másolták maguknak a tankönyveket és prédikációs gyűjteményeket, alig olvasható folyóírással. Teljesen elvált egymástól a drága, művészileg díszített, neves itáliai másolóműhelyekben előállított díszkötésű luxuskódexek és az egyszerű bőrkötésű, díszítés nélküli, szöveges, papírra írt könyvek használata. Ugyanazok a könyvek még Vitéz János könyvtárában is gyakran két változatban voltak meg, s kézi javításokat csak az egyszerű kódexekbe tett, a díszkódexeket változatlanul hagyta. Rendkívül változatos volt a kódexek nagysága, a betűnagyság és a betűformálás. Csoda, hogy egyes könyveket el tudtak olvasni, olyan kisméretű betűvel íródtak.

Az iskolai tananyagban rutinszerűen elhangzik milyen jelentős tudós volt a maga korában Vitéz János, ez a kiállítás viszont átélhetővé teszi miért is volt az. Képet kapunk a váradi humanista társaság tevékenységéről, Vitéz János diplomáciai, szövegkritikai és kultúrpolitikai munkásságáról. Nemcsak azt ismerte fel, mennyire fontos a magyarországi művelődés számára a mecénatúra és a hazai egyetem, hanem abban az időben, amikor a kortársak még sokkal többre tartották a kódexet, mint a friss találmányt, a nyomtatott könyvet, felismerte, hogy az egyetem mellé nyomdát is kell telepíteni. Életművét sajnos meghatározta a jellegzetes kelet-közép európai sors: szembefordult a hatalommal, s emiatt legfontosabb kezdeményezései elhaltak. Már nála is megjelenik (Leveleskönyvében) az európai műveltségű magyar értelmiség több évszázadon áthúzódó keserősége a műveletlen, visszahúzó környezetre.

A Nemzeti Galéria kiállítása tulajdonképpen nem a reneszánszról, nem Mátyás koráról szól, hanem a csonka Magyar Királyság és Erdély magyar művelődéstörténetét mutatja be a török évszázadokban. A kiállítás kissé elnagyolt, a vonalvezetése elmosódott, koncepciója nem eléggé kiérlelt. Építészeti emlékeket, síremlékeket, szobrászatot, festészetet, rézkarc-illusztrációkat, textíliákat, ötvösmunkákat és könyvkultúrát ölel fel. A magyarországi humanista egyházi, szellemi életet is felvillantja, de a látogató a hiányos, rövid leírások miatt nem tudja eldönteni, hogy teljes körű áttekintést vagy csupán példákat kap. A kiállítás az egyházi és hatalmi elit körében marad, nem kapunk képet a mindennapi kultúráról és a kor szellemi mozgalmainak társadalmi hatásáról. Elkerüli a török hódítás negatív következményeit, de azt sem érzékelteti, milyen izgalmas szellemi mozgalmak jöttek nyugat felől.

A bemutató legérdekesebb része a könyvkiállítás lehetne. Kezdődik a hatalmas méretű Kassai Graduale és a 16. század eleji kódexek bemutatásával. Az OSZK kiállításának folytatásaként megismerhetnénk hogyan váltotta fel a kódexkultúrát a nyomtatott könyvkultúra. Például 1532-ben készül a Kriza kódex, 1533-ban pedig az első magyar nyelvű nyomtatott könyv Krakkóban. Majd Buda török elfoglalásával egy időben, 1541-ben kinyomtatják Sárváron Sylvester János Új testamentum fordítását. A 17. századot ábrázoló térképen pedig már 21 működő felekezeti nyomdát

számolhatunk össze a Magyar Királyság, Horvátország és Erdély területén. Ezek három területre koncentrálódnak: a.) Pozsony, Nagyszombat és Észak-Dunántúl 7 nyomda, Zágráb 1 nyomda; b.) Északkelet-Magyarország 6 nyomda; c.) Erdély 7 nyomda. Felekezeti megoszlás szerint: református 8, evangélikus 8, katolikus 4, unitárius 1.

A kiállított könyvek között minden műfaj és tartalom megtalálható: jogi, felekezeti, tudományos, történelmi, irodalmi művek. Copernicus, Platón, Werbőczy, latin, görög, héber, magyar nyelvű bibliák, stb. Sajnos a kiállított könyvek illusztrációk, könyvtörténeti eligazítást nem kapunk.

A négy (BTM, MNG, IM, OSZK) kiállításról készült közös ismertető kiadvány bevezetőjében Bereczky Lóránd az intézmények közötti együttműködésről, közös gondolkodásról és összehangolt munkáról beszél. Az összehangoltság leginkább a marketingmunkában érhető tetten, a kiállítások tartalmában kevésbé. Pl. a BTM kiállításán Vitéz Jánost következetesen Mátyás nevelőjeként említik. Az OSZK alaposabb anyagában viszont ezt nem tartják valószínűnek, csupán azt, hogy a váradi humanista körből bekapcsolódtak Mátyás nevelésébe és Mátyás ismerte Vitéz János könyvtárát. A kiállítások ott sem épülnek egymásra, ahol lehetne, pl. a majolikaművészet bemutatásában és mindenekelőtt a 15-17. századi magyarországi könyvkultúra egységes elvek, egymáshoz kapcsolódó okfejtés szerinti kiállításában. Ez utóbbit sajnálhatjuk, mert a tárgyi feltételek adottak lettek volna hozzá.

Felhasznált irodalom:

Reneszánsz Év 2008: Vezető a Mátyás király trónra lépésének 550. évfordulója alkalmából rendezett kiállításokhoz, szerkesztette MIKÓ Árpád, a kiadványt tervezte LENGYEL János, Bp., A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai, 2008/2.